

„A helyismereti munka feltétlen szükséglete az adott hely szeretete.”

Interjú Bényei Miklóssal,
a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár
nyugalmazott igazgatóhelyettesével, az MKE elnökségi
tagjával

– *Talán a végén kezdeném: úgy tudom, hogy mostanában ment nyugdíjba.*
– Valóban nyugdíjban vagyok. Már hét napja! Elértem a korhatárt, tehát elmúltam 62 esztendő. A debreceni Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár igazgatóhelyetteseként dolgoztam az elmúlt esztendőkből, és előtte hosszú évtizedekig a munkatársa voltam. A fenntartó önkormányzat idén úgy döntött, hogy a nyugdíjas korba lépő kollégákat azonnal nyugdíjazzák. Ezzel – úgy hiszem – azt is elmondtam, hogy nem állt szándékomban visszavonulni. Érzek magamban még erőt a munkához. Ezt némileg kompenzálja, hogy a felsőoktatásban továbbra is részt veszek. Az ország több pontján tanítok: az egri főiskolán, Nyíregyházán és természetesen Debrecenben. Tehát igazából a nyugdíj csak formális dolog az életemben.

– *A könyvtárban lesz mód nyugdíjasként dolgozni?*

– Pillanatnyilag úgy tűnik, hogy még szerződéssel sem tudnak alkalmazni, de amiben tudok, segítek a volt kollégáknak. Remélem, majd egyszer szervezettebb kötődésre is lehetőség nyílik. Most hetente kétszer-háromszor járok be, és olyan dolgokat végzek, amihez kedvem van.

– *Ebben is van azért valami jó, nemde?*

– Hát hogyne! – Emellett köztudott, hogy nem akkor kezdődik a nyugdíj, amikor hivatalosan véget ér a munkaviszony, mert ezt megelőzi a felmentési idő. Így hozzá lehet szokni a gondolathoz.

– *Jövő szeptemberben folytatja a tanítást?*

– Amennyiben lesz felkérés, természetesen igen. Nagyon szeretek tanítani.

– *Visszatérve könyvtárosi pályájára: évtizedek óta dolgozik könyvtárban. Miben látja a legnagyobb változást e hosszú időre visszatekintve?*

– 1966-ban végeztem Budapesten. Még a Kovács Máté-féle garnitúrából való vagyok. Közel negyven esztendő pályafutásom alatt az általam közelről ismert közművelődési könyvtár ügyben – ami természetesen az egész könyvtárügyet is érinti – két nagy horderejű változás történt.

Éppen amikor végeztünk, akkor kezdődött el a megyei könyvtárakban és a szakkönyvtárakban a tájékoztató szolgálatok megszervezése. Engem már kifejezetten azért hívtak Debrecenbe, hogy ezt a munkát néhány társammal együtt elkezdjem. Többéves periódus volt, amíg ez a szolgáltatási ág kialakult, megszerveződött, megerősödött. Ebbe a hullámba sorolnám életem nagy élményét. Még fiatal történelem szakos könyvtárosként az akkori igazgató, Arató Attila rám bízta a helyismereti szolgálat megszervezését. Azóta is elég intenzíven foglalkozom a helytörténet, helyismeret témakörével – ez azt hiszem, hogy a szakmában elég közismert, hiszen a publikációim jelentős része ehhez kapcsolódik. Ezek az írások vagy a helyismeret módszertanával, elméleti kérdésekkel foglalkoznak vagy pedig konkrét helytörténeti kérdéseket taglalnak.

A másik nagy horderejű változás egyértelműen a számítógép térhódítása, ami egészen új helyzetet teremtett. Szerencsésnek érzem magam, hogy éppen abban az időszakban sikerült bekapcsolódnom a felsőoktatásba, amikor ez az informatikai váltás elkezdődött, illetve felerősödött a hazai könyvtár- és oktatásügyben. Debrecenben 1989-ben szerveződött meg a informatikus könyvtáros szak, amely már a nevében is ezt az irányt képviselte. Az egyetem vezetőinek és az előkészítésben közreműködőknek az volt az elképzelése, hogy kifejezetten a nemzetközi trendekhez igazodva informatikai irányú legyen az itteni könyvtáros képzés.

Természetesen nem vagyok informatikai szakember – nem is volt sose ilyen ambícióm –, de nagyon hamar be kellett látni, hogy ez a jövő, és a fiatal szakembereket erre kell felkészíteni. Bevallom, hogy sok kortársamhoz hasonlóan eleinte én is idegenkedtem a számítógéptől, de aztán rájöttem, hogy mindennapi munkámban óriási segítség. Szilárd meggyőződésesem, hogy a számítógép eszköz. Ám igen hatékony eszköz: annak a célnak alárendelten kell használni, hogy szolgálhassa az információszervezést, az információszolgáltatást.

Tágabban pedig a telematikai forradalom, az internet térhódítása az, amely hallatlan nagy jelentőségű. Ezzel teljesedett ki az ókori álom, hogy valamiféle világkönyvtár valósuljon meg. S hogy visszatérjek a helyismereti szolgáltatásokra: a sokak által elszigeteltnek, provinciálisnak tekintett helyismeret kitérésének is nagy esélye az internet, hiszen általa a helyi információ bárhova eljuthat a világon. Úgy érzem, hogy a helyismerettel foglalkozó kollégáknak rendkívüli ösztönzést adhat ennek tudata. Például, ha valaki elszármazott hazánkból, tegyük fel, az Egyesült Államokban él, és érdeklődik szülőhelye, nagyszülei iránt, akkor nem kell idejönnie, hanem a világhálón hozzájuthat a szükséges információkhoz.

– *Önnek mi a kutatási területe?*

– Amikor az egyetemen elkezdtem a tanárain (Kovács Máté professzor, Fülöp Géza, Szabad György és mások) biztatására kutatással foglalkozni, olyan témát próbáltam keresni, amely érintkezési pont a történettudomány és a könyvtártudomány között. Így jutottam el Eötvös József könyvtárához, ami aztán hosszú időn keresztül meghatározta kutatói munkámat. Egy monográfiám és egy tanulmánykötetem, valamint számos cikkem jelent meg ebben a témában. Innen szüregszerűen vezetett az út a XIX. századi magyar művelődés történetéhez; a korabeli színháztudás, tudomány, irodalom múltjáról szintén számos közleményem látott napvilágot. A kandidátusi értekezésem is e tárgykörből írtam, *Oktatáspolitikai törekvések a reformkori országgyűléseken* címmel.

A másik terület, amihez ugyanezen a vonalon haladva eljutottam, Debrecen és a XIX. század hírességeinek a kapcsolata. Először egy évforduló okán kezdtem el foglalkozni Petőfi életének és munkásságának debreceni vonatkozásaival; akkor még nem egyedül dolgoztam, hanem munkatársaimmal, ám én kaptam a szerkesztési feladatot. A különféle forrásokat tanulmányozva, és főként a már említett országgyűlési vitákat jobban megismerve arra gondoltam, hogy érdemes lenne feldolgozni néhány kiemelkedő nagyság, közelebbről Széchenyi István, majd Kossuth Lajos és Debrecen kapcsolatát, Most pedig Jókai Mór és a cívisváros viszonyának politikatörténeti szempontú vizsgálatát tervezem.

– *Érdekes, hogy a csapatmunkát említette. A helyismeret ezek szerint igazi csapatmunka?*

– Az alapozás stádiumában valóban többen kell, hogy részt vegyenek ebben a munkában, és előnyös, ha ez a jelleg mindvégig megmarad. Viszont szükség van egy vezetőre. Szombathelyen például Takács Miklós igazgatóként szervezte a munkát, és nem véletlen, hogy ott kiemelkedő tevékenység folyt és folyik mindmáig. Intézkedési joga volt, és nyilván több támogatást is tudott szerezni ennek a feladatnak. Emellett – nem rossz értelemben vett – utasítási joggal is rendelkezett. Bár ő nem olyan egyéniség, aki direkt utasított, hiszen maga is részese volt a helyismereti munkának, de azért az eredményesség szempontjából fontos, hogy megfelelő besztása legyen annak a személynek, aki irányítja, összefogja ezt a tevékenységet. Ahogy látom, a hazai és a külföldi gyakorlat is hasonlóképpen alakul e tekintetben: többnyire egy meghatározó egyéniség köré szerveződik a feladatot ellátó csoport.

– *Mik azok a tulajdonságok, amelyekkel feltétlenül rendelkeznie kell a helyismerettel foglalkozó könyvtárosnak?*

– A szokásos, bármely könyvtárostól elvárható alaptulajdonságok elengedhetetlenek. Tehát például a szakmai hozzáértés, lelkiismeretesség, leleményesség. Emellett az előbbieik értelmében felfogott vezetői kvalitás is hasznos. A helyismereti munka feltétlen szükséglete az adott hely szeretete. Tapasztalatból mondom ezt. Mindig nagy örömmel olvasom, amikor a könyvtári szaklapokban a kollégák nyilatkoznak a saját munkájukról. A megnyilatkozásaik legnagyobb tanulsága számomra az, hogy ők is éppen ezt az érzelmi többletet hangsúlyozzák. Nyilvánvaló, hogy senki sem születik helyismereti munkatársnak – minthogy könyvtárosnak sem –, hanem azzá válik. Természetesen van, akire ezt a feladatot rátestálják, de van, aki már diákkorában honismereti szakkörre jár. Úgy látom, hogy azok érnek el számottevő sikereket, akik megszeretik ezt a szolgáltatási ágat. Méghozzá nem is annyira magát a munkafolyamatot, mint inkább az adott helyet (települést, megyét, iskolát stb.). Ez a lelkes hozzáállás, a jó értelemben vett lokálpatriotizmus és az érzelmi plusz hoz igazán eredményt. Arra bízhatnám a kezdő kollégákat felkészítő munkatársaimat is, hogy a fiatalok számára ezt feltétlenül hangsúlyozzák.

– *Önt ez a szeretet Debrecenhez köti.*

– Igen. Bár nem vagyok debreceni, még csak hajdú-bihari sem. Egy – akkor még Szabolcs (ma Borsod-Abaúj-Zemplén) megyei kis faluban, Tiszaladányban születtem, és a szomszédos Tokajban jártam gimnáziumba. A budapesti egyetem befejezése után személyes okokból kerültem Debrecenbe. A feleségem jelentke-

zett az orvostudományi egyetemre, és elhatároztuk, ha felveszik, összeházasodunk. Tehát nyilvánvalóvá vált, hogy ez esetben én is vele megyek. Egyébiránt a bátyám már itt lakott, és mindemellett még hívtak is. Addig csak egyszer-kétszer jártam a városban. Nagyon hamar megszerettem, és soha nem éreztem az ún. vidékiség hátrányát.

– *Nem fordult meg a fejében a fővárosba költözködés gondolata? Hiszen sokszor kell odautaznia.*

– Ilyen szándékom nem volt, bár néhányszor lett volna rá alkalom. Amikor fiatal voltam, érthető módon nem akartam otthagyni a feleségemet, hiszen be kellett fejeznie az egyetemet. Utána még alkalmanként felvetődött ez a kérdés, de vagy a felajánlott munkahely nem volt vonzó, vagy egyszerűen nem akartam jönni. Még egyszer hangsúlyozom: azért sem, mert úgy éreztem, hogy megtaláltam a munkám értelmét Debrecenben.

– *Milyen sűrűn utazik a fővárosba?*

– Ez attól függ. Az MKE elnökségi tagság ide köt, és más testületeknek is tagja vagyok. Néha hetente kétszer utazom, de van, amikor ritkábban. Bizonyos kutatásokat az OSZK-ban vagy az Országos Levéltárban folytatok, ilyenkor szintén Budapestre jövök.

– *Hogy bírja az utazást?*

– Az ember több évtized alatt hozzászokik. Annak idején, amikor elkezdtem egyetemre járni, nem olyan kényelmes vonatok közlekedtek, mint most. Emellett sokkal, de sokkal hosszabb ideig jutottam el például a szülőfalumba is. Odamenet még a vasútról autóbuszra is át kellett szállnom. De ismétlem: egy idő után hozzászokik az ember, hogy a mozgó járművön is tudjon aludni, ami nagy előny. Én viszont általában olvasni szoktam. Van, aki nem tud, de én így igen jól ki tudom használni ezt az időt.

– *Az előbb említette az MKE elnökségi tagságát. Jelenleg az MKE/IKSZ oktatási és képzési munkacsoportját is vezeti. Beszélne erről a munkáról?*

– Egy picikét visszamennék a múltba. Működött már – és nem is egy – olyan munkabizottság, amely a tanulás, képzés, továbbképzés valamiféle elvi irányítását kapta feladatul. Egészen fiatal könyvtáros voltam, amikor bekerültem egy ilyen munkacsoportba, amelyben számos, számomra igen nagy tekintély vett részt. Nekem ez még a tanulás időszakát jelentette. Aztán szünet következett, majd egy, a minisztériummal közvetlenül dolgozó munkacsoportban is helyet kaptam. A '90-es években többszöri nekifutási kísérlet történt újabb és újabb oktatási munkabizottságok felállítására, míg végül 1998-ban szerveződött ténylegesen újra. Ez volt egyben az az időpont, amikor bekerültem az MKE elnökségébe. Korábban nyolc évig a Bibliográfiai Szekció elnöke voltam; ez idő alatt – egyebek között – igyekeztünk hozzájárulni a nemzeti bibliográfia megújításához is. Úgy érzem, hogy a szekcióban végzett munkám és a tanítás által az ismeretségem 1998-ban ért el arra a szintre, hogy egyáltalán jelöltek, majd be is választottak az elnökségbe. (Ez 2003-ban ismét megtörtént.) A ma általam vezetett oktatási és képzési munkacsoport szervezése az IKSZ-szel együtt történt. Sok érv szól e kettősség mellett. Ezáltal nemcsak a mun-

kavállalók, hanem a munkáltatók érdeke is érvényesülhet, hiszen a képzés, továbbképzés mindkettőjük számára egyaránt fontos. Emellett hatékonyabban tudunk felépíteni a feladataink megvalósítása érdekében. A munkacsoport 1999 óta egységes – egy-két személyi változástól eltekintve. Célunk az, hogy naprakészek legyünk a könyvtárpolitikai elképzelések könyvtáros képzést érintő változásainak tekintetében. Ezt – úgy vélem – sikerül is elérni.

Kiemelném még a munkacsoport tevékenységei közül „Az év fiatal könyvtárosa” díj kezdeményezését, amelyet évről évre pályázat útján egy-egy ifjú kolléga nyerhet el. S hogy csakis egy, ez szilárd meggyőződésünk szerint emeli az elismerés rangját.

– *Melyek a könyvtárosképzés legnagyobb problémái napjainkban?*

– A '97-es törvény fontos kitétele, hogy csak felsőfokú végzettségű munkatárs lehet könyvtáros. Ez részben megkönnyíti a dolgunkat. A felsőoktatási intézményekben az utóbbi évek legnagyobb feladata a kreditrendszerre való átállás volt. 2002-ben és 2003-ban vezettük be ott, ahol még ez nem volt érvényben. Bizonyára ismert, hogy 2001-től csak informatikus könyvtáros szakon lehet diplomát szerezni. A számítógép térhódítása – mint ahogy arról a beszélgetésünk elején már szó esett – megköveteli ezt.

Azonban alighogy sikerült ezt a folyamatot lezárni, jött az újabb megpróbáltatás: a bolognai folyamat. Veszélybe került ugyanis az önálló könyvtáros képzés. A múlt esztendő azzal telt el, hogy ezt valamilyen módon megvédjük. Azt kell, hogy mondjam – ha szabad szakmabelinek a szakmát minősíteni, – példás összefogással tettük mindezt. Skaliczki Judit, a NKÖM könyvtári főosztályának vezetője kezdeményezően lépett fel, majd az MKE és az IKSZ elnöksége is egybehangzón foglalt állást ezekben a kérdésekben. Ily módon sikerült elérni, hogy az informatikus könyvtáros képzés megmaradjon önálló szakként. A magyar szakba törtéző beolvasztással – amely komolyan szóba került – több évtizedes munkánk veszett volna kárba! Arról nem is beszélve, hogy bár a magyar szak hasznos a könyvtárakban, de nem egyedül csak az, és nem biztos, hogy éppen ez a legszükségesebb egy mai könyvtáros számára. Hisszük, hogy a következő időkből, az ún. alapképzés három éve alatt megfelelő tudású információs szakembereket tudnak kibocsátani a képző intézmények, és a második ciklusban, a negyedik és ötödik tanévben a mesterképzés adekvát tartalmát is megtaláljuk.

– *Milyennek találja a diákokat?*

– Meglehetősen vegyes a kép. Úgy érzem, hogy egy kicsit túlfutott a képzés mennyisége, amely szükségszerűen azzal a következménnyel jár, hogy arányaiban kevesebb azoknak a hallgatóknak a száma, akik igazán hivatottak erre a pályára. Sok esetben azért veszik fel ezt a szakot, mert csak szakpárra lehet jelentkezni. Ez néha a teljesítményen is meglátszik. Mindazonáltal szeretem a pozitívumokat nézni. A kollégákkal, kolléganőikkel azt tapasztaljuk, hogy minden évfolyamban vannak olyanok, akikre hosszabb távon számíthat majd a szakma. Egyébként több diákban csak negyedik–ötödik évre alakul ki az elhivatottság tudata. Ebben nagy szerepük van a szakmai gyakorlatoknak. Ezt támasztja alá az éppen a múlt héten nyilvánosságra hozott felmérés eredménye is. Emellett tudomásul kell venni a kétszakos képzés azon vonását is, hogy a másik szak elszívó hatása szintén érvé-

nyesül – hozzáteszem, ez természetes folyamat. Viszont nagy előnye a kétszakosságának, hogy a könyvtáros egy másik szakterületen is rendelkezik felsőfokú képzettséggel, abban is otthon van.

– *És milyen tanárnak tartja önmagát?*

– Egy oktatónak – amondó vagyok – az a feladata, hogy minél teljesebben közvetítse a tudását a diákok számára. Viszont naivítás lenne azt gondolni, hogy ugyanezt vissza is hallja az ember a vizsgákon. Annyiban szigorúnak érzem magam, hogy nálam nehéz ötöst kapni (de ezt a hallgatók tudják is). Emellett jóindulatú vagyok, és igyekszem segíteni azoknak, akiknél bizonytalanságot, tétovaságot tapasztalok. Hiszem, hogy azzal tudunk használni, ha segítjük a diákokat! Amúgy meg: a „kirúgott” diák úgyszólván visszajön!

Egyedül azt a típust nem tudom elfogadni, aki eleve úgy jön el, hogy ő egyest akar, és még a legkisebb erőfeszítést sem teszi meg legalább a kettesért. Minden vizsgaidőszakban van ilyen eset. Hosszú időn keresztül nem tudtam megérteni a halasztások sokaságát, de mára úgy tűnik, hogy ez országos tendencia.

– *Ön jól be tudja osztani az idejét?*

– Ez hajlam és adottság kérdése is. Ha valaki ilyen szempontból szerencsés alkat, nyilván igyekszik kihasználni ezt. Ezzel együtt nagyon nagyra becsülöm azokat is, akik nem ilyen jó időbeosztással, mégis hatalmas teljesítményeket érnek el. Különbözőek vagyunk: például valaki éjszaka szeret dolgozni, valaki pedig nappal. Egyik is jó és a másik is – ez egyéni dolog. Az éjszakai munkavégzésnek annyi előnye van, hogy jobban lehet koncentrálni, mert kevesebb a zavaró tényező.

– *Ön milyen típus?*

– Amikor fiatal voltam, még éjjel is dolgoztam, mert szükség volt rá. Míg a feleségem egyetemre járt, nagyon kellett a pénz, ki kellett használni abban a hat évben minden alkalmat. Az utóbbi időben viszont elvétve fordul elő ilyen.

– *Kívánok Önnek még sok-sok dolgozós nappalt, és köszönöm a beszélgetést!*

Pegán Anita

Magyar kulturális honlapok minősége – európai szemmel

A MINERVA Projekt WP5-ös, az európai kulturális honlapok minőségével foglalkozó munkacsoportjának találkozója 2005. április 7–8-án került sor. A találkozó célja a tagországok honlapjainak értékelő bemutatása volt, nevezetesen, hogy mennyiben felelnek meg az európai követelményeknek. Az értékelés alapjául a *Kézikönyv a minőségi elvekről (Quality Principles)* című dokumentum szolgált, amelynek magyar fordítása ingyenesen letölthető a projekt hazai honlapjáról <http://www.mek.oszk.hu/minerva/html/dok/minoseg-10elv.htm>. A fent említett kézikönyv fejezeteiben ellenőrzőlisták találhatóak, amelyek a minőségi követelményeket mérik fel. A honlapokkal szemben támasztott tíz alapvető követelmény a következő: *átláthatóság – hatékonyság – karbantartottság – elérhetőség – felhasználóközpontúság – interaktivitás – többnyelvűség – átjárhatóság – jogkövető és hosszú távú megőrzés.*

A értékelésben öt hazai kulturális honlap vett részt, amelyeket a többnyelvűségi felmérés résztvevőit tartalmazó adatbázisból választottam:

- Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) www.mek.oszk.hu
- Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ Kht. (Neumann-ház) www.neumann-haz.hu
- Képzőművészet Magyarországon www.hung-art.hu
- Heves Megyei Levéltár www.hevesarchiv.hu
- Miskolci Egyetemi Könyvtár, Múzeum és Levéltár <http://www.lib.uni-miskolc.hu/engindex.php>

honlapjai.

Az összehasonlításból kiderül, hogy a legtöbb kulturális honlap a technológiai követelmények nagy részének megfelelően elérhető, többnyire átláthatók, de leginkább a Magyar Elektronikus Könyvtár és a Neumann-ház honlapja tekinthető felhasználóközpontúnak, amely szempontra egyre több figyelmet kell szentelnie minden minőségi kulturális honlap tulajdonosának.

Az elemzések 2005. márciusi pillanatfelvételek, hiszen a honlapokat folyamatosan fejlesztik, feltehető, hogy egy év múlva egészen más eredményeket kapnánk. A felméréshez használt ellenőrzőlisták és on-line eszközök bárki számára elérhetőek, így ezúton biztatunk minden intézményt honlapja minőségének ellenőrzésére.

1. Átláthatóság, áttekinthetőség

A honlapokkal szemben támasztott egyik legalapvetőbb követelmény, hogy a felhasználók számára könnyen áttekinthetőek legyenek, vagyis a honlapot egyér-

telműen lehessen azonosítani az oldal nevének és a küldetésnyilatkozatának megfelelő megjelenítésével. A honlap neve és a küldetése egyértelműen kell, hogy utaljon az oldal működésének céljára, amely alapján a felhasználó egyértelműen meg tudja találni a számára szükséges információkat. A felhasználónak a lehető leghamarabb, navigálás nélkül fel kell ismernie, milyen jellegű honlapon jár, mi a neve és ki a fenntartója. A küldetésnyilatkozat legfeljebb 50 karakterből álljon, tartalmazza a weboldal tárgyát, az oldal legfontosabb tartalmát, a fenntartásért felelős szervezetet, valamint a célközönséget, ha az meghatározható. Ezt célszerű a lehető legtöbb nyelven megfogalmazni. A Flash animáció lassítja az információhoz való hozzájutást, így célszerű a belépést e nélkül is biztosítani „az animáció átugrása” gombbal.

Hazai honlapok:

Minden vizsgált oldal neve megjelenik mind a böngészőben, mind a nyitóoldalon. A Miskolci Egyetemi Könyvtár és a Heves Megyei Levéltár honlapjai nem rendelkeznek küldetésnyilatkozattal. Egyedül a Neumann-ház küldetésnyilatkozata jelenik meg a nyitóoldalon, több nyelvű, és könnyű a nyelvek közötti váltás. A MEK és a Hung-art rendelkezik küldetésnyilatkozattal, de egyik sem a nyitóoldalon található. A fenntartó szervezet neve valamennyi esetben jól látható. A „splash screen” animációt egyik honlapon sem alkalmazzák.

2. Hatékonyság

Egy honlap hatékonysága azt jelenti, hogy az információk a felhasználó számára a tartalomnak megfelelően válogatottak, érvényesek, valamint megjelenítésük színvonalas legyen. A digitális tartalom összeállítását a felhasználói igények szerint kell alakítani. Olyan dokumentumokat érdemes digitalizálni, amelyek hosszú távú megőrzését állagromlás nélkül kívánjuk biztosítani. A kulturális honlapok az oktatás és kutatás forrásai lehetnek, így döntő jelentőségű a hiteles információk közvetítése. Gyakran szükség lehet háttérinformációkra, amelyek a felhasználókat tájékoztatják a dokumentum eredetéről, történetéről. Ehhez érdemes egy elfogadott metaadat-szabványt választani, például a Dublin Core-t. Amennyiben lehetséges, a címkéket és a kiegészítő információkat érdemes több nyelven is feltüntetni. A honlap stílusának kialakításába beletartozik a színválasztás, a képek megjelenítése és a navigáció. A képeket mindig a legcélszerűbb felbontásban kell bemutatni, a nagyobb méretű képekről érdemes miniatűr változatot készíteni. A képeket megfelelő címkékkel kell ellátni. A honlapon való tájékozódás a hatékonyság fontos összetevője. A felhasználónak mindig tudnia kell, hol jár a honlap többi részeihez viszonyítva, és biztosítani kell, hogy könnyen eljusson az általa keresett információkhoz. Az oldalon belüli kereséshez megfelelő keresőeszközt kell nyújtani.

Hazai honlapok:

A Magyar Elektronikus Könyvtár és a Neumann-ház a tartalom elrendezésében és felépítésében figyelembe vette a felhasználói igényeket. A kiegészítő információk hitelesek, szakértők által felülvizsgáltak, noha ezek csak magyarul jelennek meg. A hyperlinkek megfelelően működnek, nagy felbontású és miniatűr képek

egyaránt a megfelelő helyen szerepelnek. A honlapok bármikor elérhetőek, viszont egyedül csak a Neumann-ház rendelkezik honlaptérképpel. Útvonalmutató csak a Heves Megyei Levéltár honlapján található, a Neumann-ház ennek kialakítását a jövőben tervezi. A Hung-art honlapján a kiegészítő információkhoz nem használták a nemzetközi metaadat-szabványokat. A Heves Megyei Levéltár és a Miskolci Egyetemi Könyvtár, Múzeum és Levéltár honlapjának kialakításába a felhasználókat nem vonták be, a kiegészítő információk egy nyelvűek, és az oldal nem mindig érhető el.

3. Karbantartottság

A karbantartás a kulturális honlap esetében az jelenti, hogy a megjelölt információk frissítése a szolgáltatás minőségét javítja. Ezért az oldal tartalmát rendszeresen felül kell vizsgálni, hogy tartalma aktuális és releváns-e. Ezek elsősorban nem a statikus, hanem az időbeliséghez kötődő információkra vonatkoznak, például a projektbeszámolókra vagy a virtuális időszaki kiállításokra. A felhasználói igényeknek megfelelően érdemes időnként arculatváltást is végrehajtani, ennek során a formai és tartalmi szempontokat össze kell egyeztetni. A karbantartásnak vannak konkrét technológiai jellegű követelményei is, például az oldalról folyamatosan biztonsági mentéseket (back up) kell készíteni, amelyekről a szolgáltatási politika szerint kell dönteni.

Hazai honlapok:

A Magyar Elektronikus Könyvtár és a Neumann-ház honlapjai az ellenőrzőlisták alapján karbantartottnak tekinthetők. A Neumann-ház az elmúlt hetekben mutatta be a megújított honlapját, viszont a MEK oldalán az elmúlt félévben nem történt arculatváltás, és nem is tervezik a közeljövőben. Ugyanez vonatkozik a Hung-arra is. A Miskolci Egyetem honlapja az elmúlt félévben újult meg, a Heves Megyei Levéltár már tervezi az arculatváltást. Több honlap tulajdonosa éppen a folyamatban lévő változások miatt utasította el a felmérésben való részvételt, így elmondható, hogy a honlapok fejlesztése több intézménynél időszerű probléma.

4. Elérhetőség, hozzáférhetőség

A minőségi kulturális honlapnak minden felhasználó számára hozzáférhetőnek kell lennie, függetlenül képességeitől és technológiai eszközeinek műszaki színvonalától. Az *elérhetőség* elve azt jelenti, hogy a kulturális honlapok minden felhasználó számára hozzáférhetőek legyenek. A hangsúly itt a *minden* szón van, vagyis azokra a felhasználókra is gondolni kell, akik vakok vagy gyengénlátók, siketek vagy hallásproblémáik vannak, akik ideg- vagy kézügyesség-problémákkal küzdenek, akik olvasási (pl. dyslexia) vagy tanulási nehézségekkel küszködnek. A nehézséget az okozza, hogy a fejlett webes technológiák képeket, ikonokat, formákat és színeket használnak, hogy a közönség számára vonzóvá és érdekessé tegyék a honlapot. Sajnos, ez a vizuális kultúra megnehezíti az oldal elérését a

gyengénlátók számára. Ma már azonban léteznek olyan megoldások, amelyek azoknak a felhasználóknak segítenek, akiknek a hagyományos kereső–egér–billentyűzet használata nehézséget okoz. Ilyenek a Braille-képernyők és billentyűzetek, illetve olyan szoftverek, amelyek „felolvassák” a honlapok tartalmát. A minőségi kulturális honlapok szerkesztőinek az a dolga, hogy megkönnyítsék ezeknek a kiegészítő technológiáknak a használatát. A honlapoknak meg kell felelniük az elérhetőséget szem előtt tartó legjobb nemzetközi gyakorlatnak és szabványoknak. Ezek közül a legelterjedtebb a *W3C Web Access Initiative (WAI)* (<http://www.w3.org/WAI/>). Ezen érthetjük azt a fokot, amely megmutatja az egyes képi felhasználói felületekhez (mint pl. képek, gombok, ikonok) rendelt szöveges megfeleltetések arányát. Ez akár testet ölthet az oldal párhuzamos „csak szöveges” verziójában, vagy megvalósulhat egy gondosan megtervezett és alkalmazott kettős célú honlapon. Léteznek olyan eszközök, amelyek automatikusan elvégzik a megfelelési vizsgálatot. Az elérhetőséget vizsgáló eszközök listája elérhető a www.w3.org/WAI/ER/existingtools.html címen. A példák között említhető a Bobby és a Watchfire Corporation. Egy egylapos teszt eszköz megtalálható a <http://bobby.watchfire.com/bobby/html/en/index.jsp> címen is. Az elérhetőség technikai megvalósítása azt jelenti, hogy a honlap egyidejűleg többféle technológiát támogat. Különbő böngészőprogramot (nemcsak az Internet Explorert, hanem Mozilla-alapú keresőket, a Netscapet, Operát) támogat, valamint a kézi és mobil platformokat is tekintetbe veszi. A honlapot azok számára is elérhetővé kell tenni, akiknek lassú (modemes) hozzáférésük (pl. 56 kbps) van. Ennek az olyan kulturális tartalmú bemutatók módjára és minőségére nézve van jelentősége, amelyek tipikusan multimédiás elemeket vagy aránytalanul sok, esetleg nagy méretű képet tartalmaznak.

Hazai honlapok:

A vizsgált honlapok saját bevallásuk szerint mind megfelelnek a W3C WAI előírásainak, az ezeknek való megfelelést a következő URL-en található ikonok jelzik: <http://www.w3.org/WAI/WCAG1-Conformance.html.en#level-A>. A lépcsős vagy kaszkádolt stíluslapok 1-es, illetve 2-es ajánlásának való megfelelésre utal a Heves Megyei Levéltár honlapján megjelenő ellenőrzést igazoló ikon, amelynek megjelenítése minden honlap számára minőségi igazolást jelent. A fenti honlapok nem használnak gyártói technológiákat, sem pluginokat. A felhasználók lassú internetkapcsolata egyedül a Heves megyei honlapon jelent akadályt. Mindegyik honlap többféle böngésző platformot támogat.

5. Felhasználóközpontúság

A felhasználóközpontúság azt jelenti, hogy a honlap üzemeltetéséért felelős intézmény figyelembe veszi a célközönség igényeit, biztosítja, hogy a honlap mindenki számára könnyen kezelhető legyen. A felhasználói igények kielégítése kiemelt jelentőséget kapott a MINERVA projektben, amely a dublini konferenciájának központi témája volt és amelynek szlogenje „A felhasználókat szolgáljuk” volt. Ehhez először is meg kell határozni a honlap célközönségét. Fontos tisztázni, kik azok, akik számára szolgáltatunk, mert ez nagymértékben befolyásolja az oldallal

szemben támasztott elvárásokat. A honlap tartalmát úgy kell összeállítani, hogy tartalmazzon minden olyan hasznos információt, amelyre a felhasználóknak szüksége lehet. Az információt úgy kell elrendezni, hogy a felhasználók könnyen tudjanak az oldalon tájékozódni. A kereskedelemből vett marketing szemlélet szerint a felhasználókkal intenzív kapcsolatot kell fenntartani, hogy lehetőségük legyen véleményüket az oldallal kapcsolatban kinyilvánítani. A legcélszerűbb, ha a célközönség egy reprezentatív csoportját kezdettől fogva bevonjuk a tervezésbe. A skála széles lehet, az iskolás gyerekektől az egér használatával küzdő felnőttekig, akik a tervezés különböző fázisaiban véleményt alkothatnak a készülő honlapról. Amennyiben egy intézmény elmulasztotta a felhasználók bevonását, lehetőséget kell teremtenie a visszacsatolásra az e célt szolgáló e-mail cím vagy on-line kérdőív segítségével. Ezen kívül kérdőívekkel, interjúkkal lehet tesztelni a közönség véleményét az elérhetőséggel, a navigációval és a megjelenítéssel kapcsolatban. Ezek a módszerek arculatváltások előtt, illetve után is alkalmazhatók. Továbbá lehetőséget kell biztosítani, hogy a felhasználók is hozzájárulhassanak az oldal tartalmához, például egy adott műtárgyhoz való viszonyukról.

Hazai honlapok:

A felmérésben szereplő honlapok közül a MEK és a Neumann-ház kiemelkedő eredményt ért el a felhasználóközpontúság terén. Mindkét honlap rendelkezik úgynevezett akadálymentes felülettel, amely a fogyatékos felhasználókat segíti az információkeresésben. Továbbá lehetővé teszi a felhasználóknak, hogy saját tartalmaikkal hozzájáruljanak az oldalakhoz. A felhasználók véleményt írhatnak az adott dokumentumról, illetve elküldhetik ismerőseiknek a borítót képeslapként. A többi három honlap tervezéséből kihagyták a felhasználókat, viszont lehetőséget biztosítanak a véleményalkotásra, legtöbb esetben egy megadott e-mail cím segítségével.

6. Interaktivitás

Egy honlap akkor interaktív, ha lehetőséget ad a felhasználóknak a kapcsolat-teremtésre és megfelelő válaszokat ad a kérdéseikre. Ezt elősegíthetjük a kérdésés és a viták bátorításával a felhasználókkal, illetve a felhasználók között. A felhasználókkal történő kommunikáció akkor ideális, ha nyílt fórumon zajlik, amelybe a közönség más tagjai is beleszólhatnak. Azzal, hogy a felhasználók saját tartalmaikkal járulhatnak hozzá az oldal tartalmához, hogy kérdéseket tehetnek fel és véleményt cserélhetnek, a honlap vonzóbbá válik számukra. Optimális esetben valakit ki lehet jelölni a munkatársak közül, akinek elegendő időt és megfelelő forrást tudunk adni, hogy a kérdésekre választ adjon, és üzemeltesse a fórumot. A kijelölt munkatársnak pedig kapcsolatban kell lennie kulturális szakértőkkel, akik segítséget nyújtanak nekik a szakmai kérdések megválaszolásához.

Hazai honlapok:

Interaktívnek tekinthető oldal a MEK-é és a Neumann-házé, ezek lehetőséget biztosítanak a felhasználói vélemények nyílt megvitatására. A többi honlap nem rendelkezik felhasználói fórummal. Kérdések felvetésére azonban mindegyik honlap teremt lehetőséget. Egyedül a Heves Megyei Levéltár esetében nincs kijelölt

válaszadó, de a szakemberekkel történő kommunikációt megoldják. A válaszadásra vonatkozó szolgáltatási irányelvekkel csak a Neumann-ház és a MEK rendelkezik.

7. Többynyelvűség

Minél nagyobb közönséget szolgál egy honlap, annál nagyobb értéket képvisel. ezért lehetőleg minél több nyelvre célszerű lefordítani az oldal tartalmát. A fizikai határok nélküli webtérben a nyelv az elérés korlátja lehet. Ez különösen igaz az európai kulturális honlapokra, hiszen az Európai Uniónak jelenleg húsz hivatalos nyelve van, de felmérések szerint mintegy 150 beszélt nyelvet tartanak nyilván a kisebbségek és bevándorlók nyelveivel együtt. Célszerű legalább az alapszolgáltatásokat lefordítani azok számára, akik nem beszélnek a honlap eredeti nyelvét. Ideális esetben az intézmény minden uniós tagállam hivatalos nyelvén is közli a honlap tartalmát. Ajánlatos fontolóra venni a jelnyelvek támogatását is. A többynyelvűséget a honlap készítésének a legkorábbi szakaszában kell megtervezni, és már a technikai kivitelezés során számításba kell venni. Ügyelni kell a forrásfájlok hatékony használatára és a felhasználói interfészben előforduló szöveges elemek külön kezelésére. Ezt az elvet alkalmazni kell olyan egymásba ágyazott objektumokra is, mint a Flash movies, háromdimenziós és egyéb alkalmazásoknál is. Biztosítani kell azt is, hogy a fontos információknál a nyelvek közti váltás biztosítva legyen. A legjobb, ha ezt bármely oldalon megtehetik a felhasználók anélkül, hogy vissza kellene menniük a nyitólapra.

Hazai honlapok:

A vizsgált honlapok mindegyikéről elmondható, hogy kizárólag angol nyelvű fordítással rendelkezik. Jelnyelven egyik honlapon sem található információ. A honlap szerkezete és a felhasználói felület a Neumann-ház, a Miskolci Egyetem és a Hung-art esetén független a nyelvtől. Egyik honlapon sem végeznek többynyelvűsége vonatkozó vizsgálatokat, erre vonatkozó irányelvekkel csak a MEK honlapja rendelkezik.

8. Átjárhatóság

Egy honlap akkor tekinthető átjárhatónak, ha a kulturális hálózatokon belül lehetővé teszi a felhasználóknak, hogy könnyen megtalálják az igényüknek megfelelő információkat és szolgáltatásokat. Ha a honlap szabványos technológiákkal, adatmodellekkel és felületekkel készül, akkor ez elősegíti az átjárhatóságot és a kapcsolatot más kulturális honlapokkal és portálokkal. A szabványok az alábbi területekre vonatkozhatnak: metaadatok, webes technológiák és az osztott keresés. Az alkalmazni kívánt szabványok kiválasztására már a tervezésnél érdemes gondolni. A második fontos terület a láthatóság, felfedezhetőség. A honlapot úgy kell megalkotni, hogy mind a keresőmotorok, mind a felhasználók megtalálják, és egyértelmű legyen számukra, hogy miről szól, mit tartalmaz és milyen szolgáltatásokat képes nyújtani. A honlapok közti átjárhatóság elsősorban attól függ, hogy a honlapok a szemantikailag hasonló tételekhez és fogalmakhoz hasonló adatmo-

delleket és metaadat-készleteket használjanak. Erre sok olyan szabvány van, amelyet figyelembe kell venni a honlap és a honlap alapját képző adatbázis, illetve adatmodell létrehozásakor. Bővebb információt erről a *Minerva technikai útmutató* (*Minerva Technical Guidelines*) című dokumentumban találhatunk, ez letölthető a projekt hivatalos honlapjáról PDF formátumban (<http://www.minervaeurope.org/publications/technicalguidelines.htm>). Az átjárhatóságot nagymértékben megkönnyíti, ha a honlap létrehozása során a webes technológiák belátható halmazát használjuk. A gyártóspecifikus kiterjesztéseket a szabványos webes technológiákat (XHTML, HTML, Javascript) kerülni kell. Minden olyan honlap funkció, amely további technológia letöltését és installálását igényeli (pl. plugin) kerülendő. Ha a honlap az átjárhatóságot prioritásként kezeli, akkor ajánlott az oldal tartalmáról metaadat rekord formájában információt adni, amely „learaható” (harvestable) lesz. Ez általában azt jelenti, hogy gondoskodni kell az OAI metaadat protokoll támogatásáról (OAI-PMH protokoll). Ez vonatkozik a gyűjteményi szintű, valamint a tétel szintű metaadatokra is. A honlapot úgy tudjuk láthatóvá tenni, hogy inkább a honlap jellegét és egészét írjuk le, mint az adatbázisait. Erre az RSLP gyűjteményszintű metaadat-készlet a leginkább alkalmas. A Dublin Core és az RSLP metaadatok a honlap META címkéiben szerepelhetnek. Az osztott keresés arra ad lehetőséget, hogy a honlapon távolról is lehessen információkat keresni. Ez vonatkozik mind a honlapon belüli, mind a honlapon keresztül elérhető adatbázisokban és katalógusokban való keresésre. A honlapon történő keresést megkönnyítik a lapok tetején alkalmazott fejlécekben (page headerekben) használt metaadat-címkék. Ezentúl létezik egy olyan dokumentált felülettel rendelkező honlapkereső eszköz, amely távolról is meghívható. A honlapon található katalógusok és adatbázisokban való keresés megoldható egy Z39.50 szerverrel, vagy egy SRW/SRU webes felület alkalmazásával.

Hazai honlapok:

A hazai honlapok közül csak a MEK és a Neumann-ház használ nemzetközi metaadat-szabványt, a Dublin Core-t, illetve OAI-PMH protokollt, amelyek az átjárhatóságot leginkább elősegítik. Osztott keresésre alkalmas Z39.50-es szerverrel csak a MEK honlap rendelkezik. Láthatósági profillal és az ehhez szükséges RSLP szabvánnyal szintén csak a MEK honlapja rendelkezik, ami azt jelenti, hogy a keresőmotorok (pl.: Google, Yahoo!) nagy valószínűséggel megtalálják rekordjaikat.

9. Jogkövetés

Egy honlap akkor tekinthető jogkövetőnek, ha figyelembe veszi a szellemi tulajdonjoggal és az adatvédelemmel kapcsolatos rendelkezéseket, és világosan közli a honlap és annak tartalmára vonatkozó feltételeket. A kulturális honlapok általában nagy mennyiségű, nagy értékű tartalmakat publikálnak az interneten, így nagy az esélye annak, hogy ezeket kereskedelmi célra, vagy jogtalanul felhasználják. A kulturális anyag csábító vonzereje azt vonja maga után, hogy a jogkövetés és a jogvédelem kitüntetett helyen kell, hogy szerepeljen minden kulturális honlap napirendjén. Ez vonatkozik a honlapon megjelenő bármilyen tartal-

lom tulajdonosának, a honlap tulajdonosainak, valamint a felhasználók személyiségi jogainak védelmére. Előfordulhat, hogy egy kortárs vagy közelmúltban elhunyt költő verseit vagy festő műveit akarjuk a honlapon megjeleníteni. Ehhez a szerzővel, illetve jogutódjaival tisztázni kell a feltételeket. Képek esetén megoldást jelenthet, ha kisebb felbontású vagy elektronikus vízjellel ellátott változatokat szolgáltatunk. A honlap tulajdonosának jogait úgy tudjuk védeni, ha megtiltjuk az adatbázis nagyban másolását. Ha a felhasználó a személyes adatait (pl. név, cím) közli, akkor ezeket az adatokat az adatvédelmi szabályokkal összhangban óvni kell. Ügyelni kell arra, hogy nemkívánatos cookie-k, vagy más kémprogramok (spyware) ne kerüljenek a felhasználó gépébe. A felhasználó feleslegessé vált adatait ne tartsák meg a kulturális honlapokon.

Hazai honlapok:

A vizsgált honlapok közül a Neumann-ház és a MEK honlapjai tekinthetők teljes mértékben jogkövetőnek, hiszen védik a tartalmak tulajdonosainak szerzői, valamint saját és felhasználói jogait. A honlapok, amennyiben erre szükség van, jogvédő céllal korlátozzák a megjelenített tartalmak minőségét. Digitális vízjeleket azonban egyik honlapon sem használnak. Kémprogramok és cookie használata szintén nem fordult elő.

10. Hosszú távú megőrzés

A kulturális honlap tartós megőrzése bizonyos stratégiák és szabványok követésével történik. A különféle technológiák gyors fejlődését és a kulturális értékek időállóságát kell összeegyeztetni, ezért a megőrzésre külön stratégiákat kell kidolgozni. A képek, multimédiás megjelenítések, digitális szövegek sokkal tovább megőrzik majd az értéküket, mint maga a honlap, amelyen megjelennek. A hosszú távú megőrzésre vonatkozó stratégiának azon kell alapulnia, hogy a jövőben is igény lesz a digitális dokumentumokra. Néhány ma meglévő technológiát továbbra is támogatni fognak, feltehetően azokat, amelyek jelenleg a legelterjedtebbek és szabványosak. Ezért célszerű szabványos technológiákat alkalmazni.

Érdeemes a rövid távú megőrzés stratégiáit is kidolgozni olyan esetekre, ha bármilyen nem várt esemény, például technikai szünet vagy katasztrófa történne. A megőrzésnek a legegyszerűbb formái a periodikus mentésre használt CD-k, DVD-k, vagy DLT-szalagok, de hasznos lehet egy távoli szerveren tárolni az adatokat. Az adatok átmentésére az adathordozók elavulása előtt kell gondolni.

Hazai honlapok:

A felmérésben szereplő honlapok mindegyike rendelkezik rövid és hosszú távú megőrzési stratégiával, és rendszeresen végeznek biztonsági mentéseket. Katasztrófa esetére helyreállítási tervvel nem rendelkezik a Hung-art és a Miskolci Egyetem honlapja. Az elavult adathordozók cseréjét a Hung-art, a Miskolci Egyetem és a MEK is fontolóra vette, de erre vonatkozó terv vagy konkrét tevékenység sehol sem folyik.

DLT-szalagra történő periodikus mentések csak a Neumann-házban és a Heves Megyei Levéltárban folynak.

Összegzés

Összességében elmondható, hogy a hazai honlapok fenntartói törekednek a tökéletességre, így fejlesztéseik folyamatosak. Örömmel tapasztaltuk, hogy a fejlesztők közti egészséges versengésre is van példa. A kulturális honlapoknak a jövőben nagyobb hangsúlyt kell fektetniük közönségük igényeinek minél tartalmasabb és színvonalasabb kielégítésére. Különös figyelmet kell fordítani a hátrányos helyzetű felhasználókra, akik képességeik vagy technikai lehetőségeik miatt nehézségekkel küszködnek az információhoz való hozzáférésben. Gondolni kell az átjárhatóság lehetővé tételére a nemzetközi szabványok használatával, hiszen a digitális gyűjteményeknek a falak nélkülség nyújt új perspektívát.

Szalóki Gabriella

Referátum, tömörítvény. Tudjuk-e, mi a különbség közöttük?

A hagyományos dokumentumhelyettesítők (szurrogátumok) rendszerében különleges helyet foglalnak el a szöveges feldolgozások, mindenekelőtt a referátumok és a tömörítvények. Ezek ugyanis lényegileg ugyanazzal a szemantikai készlettel rendelkeznek, mint a reprezentálandó szövegek. Horváth Tibor és Sütő Péter emellett kiemelik, hogy létrehozásuk során döntő mértékben a szöveg tulajdonságaihoz kell igazodni és csak sokkal kisebb mértékben valamely általános szabályrendszerhez.¹

A referátum műfajáról elég sokat tudunk², ami viszont távolról sem igaz a tömörítvény tekintetében. A tömörítvény műfaji jellemzői nincsenek kellően dolgozva.

Terminológiai segítségért nem tudunk idegen nyelvű forrásokhoz fordulni. A tömörítvény talán legjobb angol nyelvű megnevezése *extended abstract*, ami utal a tömörítvény és a referátum rokonságára.

A tömörítvényt és referátumot a *Könyvtárosok kézikönyve* egy kategóriaként tárgyalja, kifejtve, hogy a „referátum vagy tömörítvény röviden és világosan adja vissza a dokumentum tartalmát. Informatív, nem interpretál, és nem értékeli (kivéve, ha ez külön meghatározott célja). Az eredeti dokumentum ismerete nélkül is érthető. Nem kell az eredeti minden részletét visszaadnia, megengedett bizonyos részek kiválasztása, mások elhagyása. Lehetőség szerint az eredeti szöveg terminológiáját használja, de szükség esetén magyarázhatja is.”³ A gyakorlatban sem tesznek éles különbséget a két műfaj között.

Mindazonáltal leszűrhetők a tömörítvény egyedi vonásai. Így például terjedelme nagyobb, mint a referátumé. A tömörítvény esetében nem szokták használni a referátumoknál szokásos indikatív, informatív és vegyes típusba történő besorolást. Ugyanakkor az informatív referátumhoz áll közel. Nem tartalmaz ugyanis

az eredeti (ebben az esetben a tömörített) dokumentumra való hivatkozást. Az ilyen jellegű hivatkozások találhatóak ugyanis az indikatív referátumokban. Tartalmuk legtöbbször a következő: „A (referált) dokumentum...” „A dokumentum(ban)...” és így tovább.

A tömörítvény funkciója alapvetően az, hogy használatával ne kelljen elolvasni az eredeti (tömörített) szöveget.

A tartalmi feltárás műfajai közül a tömörítés áll a legközelebb a fordításhoz.

A tömörítvény és a fordítás közötti legszorosabb rokonságot a közvetítés interlingvális természetében találjuk meg. A tömörítvény gyakorlatilag minden esetben forrásnyelvi szöveg átalakítása célnyelvű szöveggé, míg a referátum esetében a közvetítés gyakran egy nyelven belül, intralingvális formában történik. Mindez azért is van így, mert a referátum fogalma egy műfajcsoportot fed le, míg a tömörítvény egyetlen műfajt.

A tömörítvények készítése azonban nem ekvivalens, hanem heterovalens nyelvi közvetítés. Arról van szó, hogy a fordításoktól általában elvárjuk, hogy a célnyelvi szöveg a forrásnyelvi szövegnek tartalmi és stilisztikai szempontból megfeleljen. A tömörítvények esetében a tartalom szintjén nincsen ekvivalencia. Az eredeti szöveg tartalma nem teljes egészében kerül át a tömörítvénybe, azaz tudatosan és előre tervezett információvesztésig következik be.

Megvan viszont a stilisztikai ekvivalencia. Abban az értelemben legalábbis, hogy annak mértéke a referátumkészítésnél nagyobb.

A tömörítvény és referátum tartalmi szinten függ a referált szövegtől, a referátum függősége viszont nem vonatkozik a tartalom kiválasztására, súlyozására és sorrendbe állítására. Bizonyos információkat nem ismételhünk a referátumban akkor sem, ha azok a referált szövegben ismétlődnek. A tömörítvény ugyanakkor legalábbis a tömörített szövegben található kifejtési sorrendet megtartja.

A szöveg objektivitása szempontjából a tömörítvény közelebb áll a fordításhoz, hiszen a referátuménál nagyobb terjedelme folytán a kihagyás, bizonyos információk törlése kisebb mértékű benne.

A törlés természetesen a tömörítés során sem mechanikusan történik, és nem azonos mértékű a tömörített szöveg különböző részein. Előfordulhat, hogy akár egész bekezdéseket törölünk, míg más bekezdések teljes egészükben bekerülnek a tömörítvénybe.

Kérdés persze, hogy milyen mértékben felelhetünk meg az objektivitás követelményének.

A referálás és a tömörítés során alkalmazott tömörítési művelet annyiban nem objektív, amennyiben a felhasználói igényeket alapul véve válogatunk. A válogatás és a tartalom megjelenítése függ a referáló, tömörítő személyétől, mindenkori előismereteitől. Ebben az értelemben az objektivitás csak viszonylagos.

Amiben viszont van jelentős különbség a referátum és a tömörítvény között, az a szövegben kifejezett kritika, értékelés. A kritikai észrevételek tartalmazó referátumok létjogosultságát ugyan vitathatjuk, sőt alkalmazásukat célszerű is korlátozni. Mindazonáltal kritikai referátumokat közölnek a folyóiratok, adatbázisok.

A tömörítvényekben a dolog természeténél fogva nincsenek kritikus, bíráló megjegyzések. Rájuk messzemenően igaz, hogy nem tartalmazhatnak több új információt, mint amennyit az eredeti szöveg tartalmazott. A „hozzáadott” kritika ugyanis olyasmí, amit nem találhatunk meg az eredetiben.

Ha elfogadjuk, hogy a referálás folyamatában az objektivitás úgy érvényesül, hogy a címzett semlegesül és mintegy a referátumba zárva jelenik meg, a neki szóló üzenet pedig az eredeti szövegben bezárva marad, akkor a tömörítvény esetében ez a bezártság sokkal kisebb. Persze továbbra is igaz, hogy a kommunikáció nem a szubjektum-címzett viszonyában zajlik, hanem a szubjektum-tárgy vonatkozásában valósul meg. A tartalom reprezentációjának meghatározója maga az elsődleges szöveg lesz, nem pedig annak címzettje. Kétségtelen az is, hogy a kommunikációs helyzet olyan, amelyben a szubjektum anonim kommunikátorrá válik.

Úgy látszik azonban, hogy a tömörítvények készítése közelebb áll ahhoz a kommunikációs helyzethez, amelyet az elsődleges szövegek írása, vagy akár a fordítás során megszoktunk.

JEGYZETEK

- 1 Horváth Tibor–Sütheő Péter: A tartalmi feltárás. In: Horváth Tibor–Papp István (szerk.): *Könyvtárosok kézikönyve*. 2. köt. Budapest, Osiris, 2001. 127. p.
- 2 A referátumról és a referátumkészítésről részletesebben lásd pl. Koltay Tibor: *A referálás elmélete és gyakorlata*. Budapest, Könyvtári Intézet, 2003. 80 p.
- 3 Horváth Tibor–Sütheő Péter i. h.

Koltay Tibor

**A KultúrPont Iroda szeptembertől ismét elindítja tanfolyamait.
A kétféle képzésben a kulturális területen tevékenykedő
szervezetek munkatársai hasznos elméleti és gyakorlati
ismereteket sajátíthatnak el.**

**A Kultúra és az EU című tanfolyamunk időpontja:
2005. szeptember 26–28.;
az EU-pályázatíró tréning időpontja: 2005. október 5–7.**

**Jelentkezés és további információk Muzsik Szilviánál.
Telefon: 413-7573, e-mail: tovabbkepzes@kulturpont.hu.
Linkek: <http://www.kulturpont.hu/eukepzes.php>
és <http://www.kulturpont.hu/pit.php>.**